

FRANC ANTON PLEMENITI STEINBERG – ZEMLJEMEREC IN ŠE MARIKAJ

FRANCISCUS ANTONIUS DE STEINBERG – LAND SURVEYOR AND MUCH MORE

Dušan Petrovič

Franc Anton Steinberg (Stemberg), zemljemerec in slikar, se je rodil leta 1684 na Kalcu pri Zagorju nad Pivko. S tremi leti se je z družino preselil v Cerknico, kjer je odraščal, nato pa obiskoval gimnazijo v Ljubljani ter opravil študij mehanike in zemljemerstva na Dunaju.

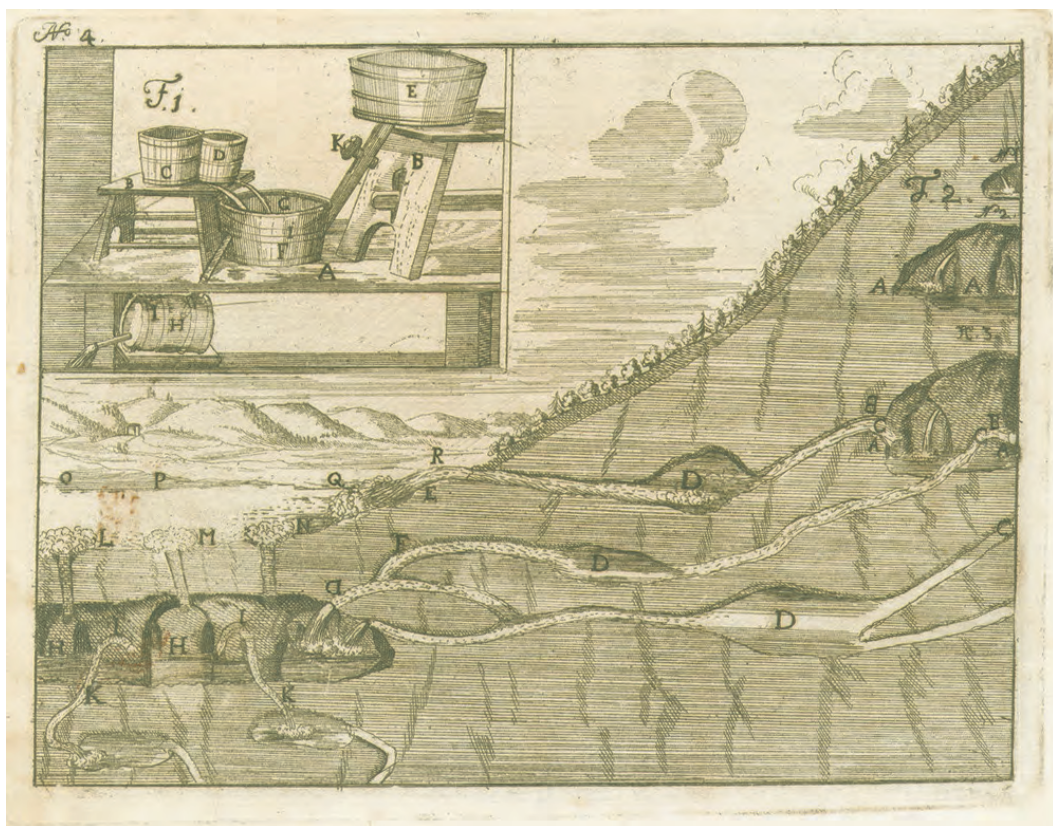
Slika 1: Portret Franca Antona Steinberga.

Slika 2: Zemljevid Cerkniškega jezera.

Leta 1712 je postal uradnik cesarske dvorne blagajniške in rudarske komisije, nato preiskovalec gozdov, cest, morja na Reki, nadzornik deželnih cest na Kranjskem in se leta 1720 spet naselil v Cerknici. Takrat je bil priča izjemnemu pojavu na Cerkniškem jezeru, ko to med letoma 1707 in 1714 polnih sedem let ni odteklo, kar ga je spodbudilo k sistematičnemu zapisovanju vseh jezerskih pojavov in proučevanju delovanja kraškega podzemlja. Poleg okolice Cerkniškega jezera je raziskoval jame okrog Postojne in Predjame.

Ukvarjal se je z različnimi mehničnimi problemi in poskusi. Leta 1717 se mu je posrečilo izboljšati napravo za topografsko načrtovanje, predhodnika teodolita. Poimenoval jo je *Compositum* ter jo uporabljal pri načrtovanju in izmeri cest. Kot nadzornik deželnih cest jih je začel urejati in izboljševati, tako so pod njegovim nadzorstvom uredili ceste proti Gorici, Trstu in Reki. Leta 1723 je izdelal vzorno *Navodilo za gradbo in ohranjanje cest*, še mnogo let veljavno v Avstriji in širše v tujini. Ukvarjal se je s problematiko plovnosti rek v slovenskih pokrajinah ter s svinčnico meril globino strug Ljubljance, Save, Savinje, Sotle in Dravinje ob srednje veliki vodi. Preučeval je možnosti razbremenitve Ljubljance ob poplavih in iskal možnosti plovnih povezav med rekami na Kranjskem. Leta 1723 je bil imenovan za nadzornika vodnih poti pri trgovski komisiji na Ogrskem.

Slika 3: Risba Podzemni izviri in odtoki deževnice izpod Javornikov v Cerkniško jezero.

Leta 1720 se je preselil v Ljubljano, že štiri leta kasneje, ko je bil imenovan za cesarskega upravitelja idrijskega rudnika živega srebra, pa v Idrijo, kjer je deloval do upokojitve leta 1747. Uvedel je izboljšave na rudniških napravah in iznašel nov način izpiranja, pri katerem živo srebro ni preveč izhlapevalo. Izpopolnil je nekatere merilne instrumente, med njimi napravo za topografsko merjenje, ki jo je poimenoval *Universal geometricum* ter za njeno uporabo sestavil matematične merilne tabele. Napravil je natančno maketo idrijskega rudnika z vsemi napravami – poimenoval jo je *Idmographia Metalli fodinarum Hydri-carum mechanica* – s katero se je proslavil v tujini. Maketo je posvetil cesarju Karlu VI. Pod njegovo upravo so v rudniku odprli več jaškov, med njimi Terezijinega. V prostem času se je ukvarjal s statiko, hidrostatikom, zemljemerstvom, jamomerstvom in drugimi rudarskimi strokami.

Po upokojitvi 1947. se je vrnil v Ljubljano in se spet posvetil proučevanju Cerkniškega jezera. Napisal je knjigo o jezeru in njegovem delovanju, besedilo opremil z risbami o delovanju jezera ter s prizori jezera in okolice, delo je tudi pripravil za tisk. Finančno mu je pri izdaji pomagal deželni glavar grof Janez Karl Filip pl. Kobenc. Naslovnica njegovega dela *Gründliche Nachricht von dem in dem Inner-Crain liegenden Czirknizer See* nosi letnico 1758, ko se je začela tiskati, vendar je bila zaradi finančnih težav in menjave lastništva tiskarne dokončana šele leta 1761 v Ljubljani, ponatisnjena pa v Gradcu ter velja za eno izmed najpomembnejših znanstvenih in umetniških del 18. stoletja na slovenskih tleh. Izvleček je izšel v Bruslju tudi v francoskem jeziku.

Slika 4: Slika *Ribolov na Cerknškem jezeru* (olje).

V knjigi Steinberg razpravlja o naraščanju in upadanju jezera, o dotokih, ki napajajo jezero, in odtokih, opozarja na spremembe tal v obdobju med letoma 1714 in 1752, ko so nekatere jame zasuli, druge pa odprli. Imena krajev, jam, požiralnikov in voda navaja v slovenskem jeziku. Opisuje tudi lov na Cerknškem jezeru, posebne lovske naprave tiste dobe, podrobno pa lov na polhe v bližnjem Javorniku. Knjižnica Jožeta Udoviča iz Cerknice je leta 2015, ob 250-letnici smrti Franca Antona pl. Steinberga, pripravila izdajo prevoda njegovega dela. Celotno delo zajema poleg uvoda še 235 strani in 34 bakrerezov.

Prepoznaven je tudi kot kartograf. Poleg mnogih skic Cerknškega jezera je leta 1716 izdelal in sam v baker vrezal *Karto kameralnih cest proti Trstu in Reki*, ki je v osnovi precej podobna Valvasorjevi karti Kranjske, a z dodanimi cestnimi povezavami in značilnimi točkami na cestah, zato jo označujemo kot eno prvih tematskih, cestnih kart. Leta 1723 je izdelal *Karto kranjskih in spodnještajerskih voda*, na kateri je predstavil tudi možnosti brodarske povezave med Savo, Dravo in Muro. Pet let kasneje je izdelal Zemljevid živosrebrnega rudnika v Idriji in njegovih objektov. Pozornost pa je posvečal tudi rudnim nahajališčem na Koroškem, v Karavankah in Zasavju ter možnostim njihovega prikaza na kartah. Leta 1761 izide kot velika priloga v njegovem *Temeljitem poročilu* tudi karta Cerknškega jezera.

Kot upravitelj rudnika je že leta 1728 ustanovil v Idriji tehniško in zemljemersko šolo, kjer je tudi kot pedagog vzgojil mnoge jamomerce, zemljemerce, tehnične risarje in kartografe. To je bila prva in takrat edina strokovna šola te vrste pri nas, iz nje med drugimi izhaja tudi Jožef Mrak, najprepoznavnejši jamomerski kartograf te dobe pri nas.

Steinberg je bil tudi sicer dober risar in slikar. Poleg najverjetneje večinoma lastnih risb in slik v poročilih in knjigi je zelo znano njegovo olje *Ribolov na Cerknškem jezeru*, ki je razstavljeno v Narodnem muzeju.

Med sodobniki je veljal za pametnega, razsodnega, plemenitega in izredno delavnega človeka. Zaradi vsestranskosti in zaslug je bil nagrajen z naslovom dvornega komornega svetnika in zlato medaljo. Umrli je leta 1765 v Ljubljani.

V okviru dokumentarnega programa RTV Slovenija je v letu 2014 nastal film *Franc Anton Steinberg – človek baročne popolnosti* režiserke in scenaristke Magde Lapajne. Dokumentarec izjemno zanimivo in poučno opisuje življenje in delo Franca Antona Steinberga, pa tudi dogajanje na ozemlju Krajnske v prvi polovici in sredini 18. stoletja. Predvajanje je bilo na Televiziji Slovenija, še vedno je dostopen v arhivu oddaj na spletnem portalu RTV Slovenija. Poleg javnih projekcij v Idriji, Cerknici in Postojni, krajih, ki jih je Steinberg s svojim življenjem najbolj zaznamoval, smo v okviru mednarodnega leta kart aprila 2016 javno predstavitev organizirali tudi na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani.

Vira:

Rakovec, I. (1967). Steinberg, Franc Anton (1684–1765). Slovenska biografija. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi607098/#slovenski-biografski-leksikon> (5. september 2016). Izvirna objava v: Slovenski biografski

leksikon: 10. zv. Schmidl – Steklasa. Alfonz Gspan et al. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967.

Internetni vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Franc_Anton_von_Steinberg.

doc. dr. Dušan Petrovič

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
Jamova cesta 2, SI-1000 Ljubljana
e-naslov: dusan.petrovic@fgg.uni-lj.si